

Söýginiň ruhy

Category: Filosofiýa, Kitapcy, Magtymgulyny öwreniş, Sözler

написано kitapcy | 22 январа, 2025

Söýginiň ruhy SÖÝGINIŇ RUHY

Bu dünýäni yşk bezeýär. Hakyň yşkyndan ýasalan ýagty jahan özüniň söýgüsi bilen ýaşamaga gyzykly. Ozaň başda ýüregine söýgi giren adamzat bu dünýäniň yşkyna düşüp, onuň lezzetini hem, ezýetini hem çekip, ondan doýmaýar. Seri sag her bir adam bu jahana gyzygyp ýaşaýar. Şonuň üçin asly toprakdan alnan adam tebigata diýseň golaý. Onuň söýgüsi bu jahana siňen.

Ýürekde söýgi bar wagty ýaşamak aňsat. Söýgi adama saglyk, ömür, bagt, hatda döwlet-rysgal we gülläp duran ykbal berýär.

Geçmişde ýaşap geçen beýik şahsyýetler öz söýgüsi bilen öz adyny ölmez-ýitmez ýazyp, taryha röwüş berip gidipdir. Ol söýgüler dürli-dürli bolupdyr. Hakyň yşky, Watan yşky, il-gün yşky, juwanlyk yşky, sözüň yşky, paýhas yşky bolupdyr. Dünýäde görünýän we görünmeýän, janly we jansyz zatlaryň ählisiniň öz ruhy bar. Şol ruhlar özüniň derejesine görä ýaşaýar. Söýginiň ruhy hiç haçan ölenok. Ol söýgi çyn, Hakdan içen söýgi bolsa, heňnamlaryň goýnunda uzak wagtlap ýaşaýar.

Taryha ser salsak, ata-babalarymyzdan beýik şahsyýetler yşka ulaşyp, söýginiň ölmez-ýitmez ruhy bilen öz atlaryny ýazypdyrlar. Şolaryň biri hem Beýik Magtymgulydyr. Onuň yşky bir taraply däl. Onuň söýgüsi Zemin söýgüsinden Arş söýgüsine çenli baryp ýetýär. Şonuň üçin onuň kalbynda öçmez-sönmez Beýik yşk bar. Ol Beýik yşkda o dünýäniňem, bu dünýäniňem yşky bar. Onuň köki Zeminde, şahalary jahanda, gülleri Arşda, miwesi Hakyň kalbynda bolýar. Ine, Magtymgulyňyň ölmez-ýitmezligi şeýle beýik söýginiň ruhunda. Ol söýgi ölmeýär, Hakyň dergähinde, jahan degresinde, adamlaryň kalbynda ýaşap ýör. Magtymgulyňyň ölmez-ýitmezligi şeýle beýik söýginiň ruhunda. Ol söýgi ölmeýär, Hakyň dergähinde, jahan degresinde, adamlaryň kalbynda ýaşap ýör. Magtymgulyňyň Zemin söýgüsi ilki bilen ýurduna we il-gününe bolan yşkdan başlanýar. Şol yşk onuň galamynyň ujunda surat çekýär. «Soňudagy» şygryna hiç hili reňk gerek däl. Şahyr ony söz bilen diýseň aýdyň çekipdir:

Janym biziň, Soňudagy,
Dagdanlydyr biliň seniň.
Ganym görse garşylaşar,
Ýomut, gökleň iliň seniň.

Öýlükde ýaýlany gursak,
At çaldyryp baýrak bersek.
Temetede orak orsak,

Aş dökmek hyýalyň seniň

Kesgiç-kesgiç baýyr geçer,
Gyzylbaýyr göwün açar,
Sowuk çeşme suwuň ißer,
Şonda dürli malyň seniň.

Dürli-dümen otuň biter,
Her deräň bir ile ýeter,
Hatarlaşyp kerwen öter,
Naýbadaýdyr ýoluň seniň.

Şu ýerde Magtymguly gözi bilen görüp, ýüregine siňen görnüşiň görkünü çekýär.

Tebigatyň şeýle bir kanuny bar. Gözellige guwanmagy başarana tebigat diňe bir öz görkünü eçilmän, öz howasyndan dem alýanlara ruhy hem fiziki görk eçilýär. Tebigat söýeni söýýär. Oňa – Hakyň emrine sazlaşyp, paýhas, saglyk, ömür, ykbal bermäge gatnaşýar. Ol ynsanyň ruhunyň gözel nygmatyna öwrülýär. Sebäbi her bir ynsanyň ýaşaýan ýeri onuň ruhunyň daşky lybasydyr, ykbalynyň derejesidir, ömrüniň dowamlylygydyr. Ýurduny götereni ýurt göterýär. Zeminiň bir bölegi bolan Watan özüniň çuňluklaryna ruh kökünü urany sowulmaz Beýik бага öwürýär. Ol bagyň gülleriniň müşkünü dünýä ysgaýar. Ol bagyň miwesini dünýä daşaýar. Edil şolar ýaly, Magrymguly Gürgeni göterdi, Gürgen Magtymgulyny tutuş türkmenе tanatdy. Onuň ýönekeý sözlerden Gürgeniň suratyny ussatlyk bilen çekişine serediň!

Tokaýlary bardyr gargy-gamyşly,
Gözelleri bardyr altyn-kümüşli,
Boz güsbent, gyr ýylky, gara gäwmişli,
Araly gäw bolar maly Gürgeniň.

Bu ýerde onuň Gürgene bolan söýgüsiniň ruhy örän sada sözler bilen ajaýyp şekil çekmäge kömek edipdir. Sebäbi Gürgeniň ruhy Magtymgulynyň kalbyna siňenligi sebäpli, şahyryň mähirine eýlenip, onuň Alyhezretleri Beýik Söýginiň emri bilen şeýle

şekiller kemala gelendir. Filosofiýanyň bir kanuny bar. Adam başlangyçda, entek hiç zada göz ýetirmänkä ýönekeý bolýar. Soň ol tebigatdan, durmuşdan, ylymdan öz paýyny alýar. Dünýewi we dini syrlylar ony Hakyň ýoluna we özüne golaýlaşdyrýar. Akyl goýalyp, paýhasyň gözi açylýar. Jahan mekdebini geçen adam kalbyň önümi bolan paýhasa gulak asýar, beýniniň önümi bolan akylyny işledýär. Şeýdip ylahyýete golaýlap, adam ýene başky ýönekeýlige gelýär. Ýöne bu ýönekeýlik paýhasly ýönekeýlik. Şol ýönekeýlik onuň paýhasyna, sözüne geçip, diýseň çuň many berýär:

Hasar dagy beýik bolar,
Üsti doly keýik bolar.
Mergenlere seýik bolar,
Barsaň Hasar dagyndadyr.

Kuh eýerer ýeriň soltany,
Göwsünde gurmuş dükany,
Üç yüz altмыш pir mekany
Görseň Hasar dagyndadyr.

Magtymgulynyň il-güne söýgüsi, halkyň agzybirligini ýola goýmak pikiri, türkmeniň başyny jemlemegiň maksady. Onuň paýhasynda dogaýy sözleri oýarýar. Bir döwletli, bir başly bolmagyň çagyryşy bolan «Türkmeniň» diýen şygry Garaşsyzlyk döwrümize çenli Türkmeniň ýürek aýdymy, özbaşdak döwletsiz ilini agysy bolupdyr diýsek, öte geçmeris:

Köňüller, ýürekler bir bolup başlar,
Tartsa ýygyn erär topraklar, daşlar.
Bir suprada taýýar kylýnsa aşlar,
Göteriler ol ykbaly türkmeniň.

Şeýdip, Magtymgulynyň iline bolan söýgüsiniň ruhy Türkmeni göterdi. Türkmeniň ruhy bolsa, ony dünýä göterdi. Magtymguly bu zatlary öz şöhratyny ýaýratjak bolup edendir öýdemizok. Bu ýerde söz bilen düşündirip beýan ederden has çuň, ikitaraplaýyn sazlaşyk bar. Muny biz söz ussadynyň öz dili

bilen aýdaýyn:

Älem içde adam galmaz, at gezer,
Bu syrlardan jahan halky ýat gezer.

Älem içre janly-jandardan öň beýik Taňry tarapdan söz
ýaradylypdyr. Magtymguly jahan yşkyna düşen ýaly, sözüň hem
sözüň yşkyna düşüpdür. Onun kalbynda:

Magtymguly many saçar,
Her kim söz lezzetin içer –

ýaly owaz ýaňlanýar. Beýik ussat «Dile gelen sözler köňül
nagşydyr» diýip teswirlemek bilen sözüň gudratyna ynanýar. Ony
ýöne bir agza gelen jümle däl-de, Beýik Taňrynyň emri bilen
zybana gelendigini aýdýar. Şonuň üçin ol:

Sözi Hak agzyna salar?
Bir nepes aýdylan bolar –

diýýär. Hakykatda hem, Hakdan içen Magtymgulynyň sözleriniň
ruhy ölmez-ýitmez bolup galypdyr.

Ýüregine Hakyň söýgüsi, jahan söýgüsi giren adam Adamzat
yşkyna ulaşyp bilýär.

Meňli hanym golun dişläp,
Bizden ki uýat eýleýir.
Kä daranyp, uz ýörişläp,
Bizden ki uýat eýleýir.

Geýinipdir gyzyl-aly,
Bilmen nedir ýar hyýaly,
Göz edip ýomut-ahaly,
Bizden ki uýat eýleýir.

Şahyryň «Uýat eýleýir» şygryny erkek adam bolup okasaň, gözün
gidere, zenan bolup okasaň, görelde alara zat kän.

Illeri bar diňli-diňli,
Sowuk suwly ter öleňli.

Ili – gökleň, ady – Meňli,
Näzli dildardan aýryldym.

Şygry üns berip okasaň, bu ýerde fiziki aýratynlyk bolsa-da,
ruhy aýratynlygyň ýokdugyna düşünýärsiň. Şonuň üçin onuň
aýrallygynyň içinde wysal, armanlarynyň içinde hoşwagtlyk
ýatyr. Şol wysal, şol hoşwagtlyk kä halat Magtymgulyny
tutuşlygyna gurşap alýar. Ony biz ussadyň «Bu gün» diýen
şygrynda boýdan-başa görýäris:

Dogdy asmanyň Zöhresi,
Çyn aşyga döwran bu gün.
Açyldy zemin lälesi,
Üşbu dünýä reýhan bu gün.

Gülşen içre girer bolsaň,
Gül dessesin titer bolsaň.
Menden habar sorar bolsaň,
Toty güftar zyban bu gün.

Magtymgulynyň şygrylarynda watan, il-gün söýgüsi bilen
birlikde, adam söýgüsi baş pikir bolup, ol mertebe, dereje,
baý, garyplyga seretmezden, adamyň hemmesiniň hem adamdygyny
tekrarlaýar.

Adam bolup adam gadryn bilmeýen,
Ondan ki bir otlap ýören mal ýagşy.

Ýa-da:

Aryf bolsaň, aslyn sorma ýigidiň,
Edebinde, ekramynda bellidir.

Magtymguly zemin söýgüsi bilen arş söýgüsini biri-birine garşy
goýmaýar. Sebäbi zemin – teniň öýi, arş – ruhuň öýi. Adam bu
dünýäde ýaşap ýörkä, ten bilen ruhy biri-birinden aýryp
bolmaýşy ýaly, zemin we arş söýgüsini hem aýryp bolmaýar.
Hakyky, çyn zemin söýgüsi Hakyň beren peşgeşi hasaplanýar.
Dünýä taglymatynda şeýle pikir bar: söýen adam bagtly bolýar.

Söýen adam sagdyn bolýar. Söýen adamyň işi şowly, döwleti rysgally bolýar.

Beýik söz ussadyňyň durşy bilen estetikanyň duýgusyna ýugrulan tebigat kanunalaýyklygyndan gelip çykyp, paýhas içre röwüş alyp, zyban içre bina bolan «Gözel sen» şygryna serediň:

Gün hanjary gökden ýere inende,
Güne garşy dogan Aýy, gözel sen.
Usta Japar işi, senjap jüpbesi,
Yspyhanda gurlan ýaýy, gözel sen!

Bu ýerden iki many gelip çykýar. Gözel gyzy juda ajaýyp pursada meňzedilýär. Säher bilen ýerden göge galyp, tutuş jahany ýagtyldýar. Emma Magtymgulynyň gözeli has seýrek hem-de göreniň ýadynda galýan pursada deňelýär. Ýagny, agşamara günbatarda Gün bilen, gündogarda Aý garşylaşýar. Şol pursat Aý diýseň uly, tamdyrdan ýaňy çykan nan ýaly lowursap dursa, Aýy garşyлаýan Günüň şöhleleri biygtyýar gökden ýere dökülýär. Şeýle pursatlary görmek we ýüze sylmak sogap diýýärler. Bu ylahy pursat gözelligi söýýän adamyň kalbyna siňýär. Emma mistiki ylymda, Allany yşkyň Günü, ýerdäki gyzy bolsa ylahy yşkyň garşysyna dogan Gün, Aý hasaplanýar.

Yşk diýen zady böleklere bölüp bolmaýar. Zemin söýgüsi – Watan, il-gün, tebigat, adamzat, janly-jandarlara bolan söýgi Hakyň söýgüsiniň bir görnüşidir. Sebäbi Ýaradanyň ýaradan zatlaryny söýmegiň özi Ýaradany söýmegiň bir görnüşidir. Sebäbi şeýle söýgüleri kalbyna salan adam Hudaýyň ýolundan ýörän adam bolýar. Olar mähirli, rehimli ilhalar adam bolýar. Ýürekde yşk ölse ilki kem-kemden adamyň ruhy ölýär, soň bolsa teni ölýär. Magtymguly bu jahan barlygyny akyl bilen, paýhas bilen, ruh bilen söýýär. Ol söýgi ony eýýäm zeminde wagty Hakyň alnyna eltip goýýar:

Eý, ýaranlar, bir ýüzi gül, Aýa aşyk bolmuşam,
Barçalar maksudy-gül ragnaýa aşyk bolmuşam,
Bilbilem, bag içre gowgaýa aşyk bolmuşam,
Özi gaýyp, zülpleri ýeldaýa aşyk bolmuşam,
Menzilim dag içredir, sähraýa aşyk bolmuşam.

Ýa-da:

Bir garyp aşyk menem ýar, seni senden isterem,
Gije-ýu gündiz biliň, hüw-haýa aşyk bolmuşam
– diýip, Taňrynyň yşkyna ulaşan Magtymguly zemin
düşünjesinden, zemin ruhundan ölüp, ylahy paýhasa, ylahy ruha
öwrülýär. Ol fiziki taýdan ölmek däl-de, ruhy taýdan dogulmak.
Üns beriň, biziň pikirimizi şahyryň şu setirleri tassyklasa
gerek:

Bir ahwala duş boldum, gam hüjüm etdi, öldürdi,
Bu işiň serişdesin yşk okadyp bildirdi,
Bu hala rehmi inip, elim tutup galdyrdy,
Jemal bir jilwe berdi, içim şowka doldurdy,
Sözlemeyin nädeýin, ýaranlar ýardy meni.

Dünýäde iň Beýik yşk Hakyň yşkyna düşmekdir. Hakyň yşkyna
düşen zemin barlyklaryny Hudaýyň ýaradan zatlary hökmünde
söýýär. Olary söýüp bilýänine buýsanýar, şeýle zatlaryň
barlygyna guwanýar. Onsoň ylahydan gelen söýginiň ruhy arş
bilen zemin arasynda perwaz urup ýaşaýar. Ol ruh zeminiň,
tebigatyň, adamlaryň kalbyna siňýär.

Öte geçsem, Allam meni bagyşlasyn, Magtymgulyň il-güne,
watana, ýagny jahana bolan söýgüsiniň ruhy sowet ýyllarynda
sergezdan halda gezdi. Hatda onuň Beýik Taňra bolan yşkyny hem
bir gözel gyza diýip düşündik. Onuň Meňliden başga bir Hudaýy
Ýar edip ýörenini açyp bilmedik.

Herhal, Magtymgulyň ruhy gaýdyp geldi we onuň söýgi ruhy
kalbymyza siňdi. Şonuň üçin indi türkmeniň ýeke-täk
Magtymgulysy bar.

Magtymguly «Güne garşy dogan Aý» kimin özünü äleme görkezdi.
Biziň dünýä meşhur baýragymyzyň ady Magtymguly adyndaky
Halkara baýragyna öwrüldi.

Magtymgulyň yşkynyň ruhy ölmez-ýitmezdir. Şygyr ýaly owadan
boluň, adamlar!

Oguljemal ÇARYÝEWA.

edebiyatwesungat_2000 Magtymgulyny öwreniş